

ПЕЩЕРИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Алексей Жалов

Няколко уводни думи

Това е част от един мой ръкопис, който събира прах в чекмеджето ми повече от две години! Не съм сигурен, че ще го довърша с някога и за това реших да го предоставя да го ползват всички онези, които се интересуват от пещери.

Авторът

ЗА ПЕЩЕРИТЕ ВЪОБЩЕ И ТЕЗИ В БЪЛГАРИЯ

Почти 1/3 от земната повърхност на сушата е изградена от разтворими от водата скали. От тях, най-голямо разпространение имат варовиците, мраморите и гипсът. Валежите от дъжд и сняг и речните води, които попадат върху тези скали разтварят повърхността им химически и механично. После водата прониква в тесните скални пукнатини и постепенно ги разширява. В резултат на неуморната и продължителна работа на водата, в разтворимите скали се образуват разнообразни по вид, форма и големина подземни кухни, които се наричат пещери.

В зависимост ориентацията на пещерите в земната повърхност те биват четири основни вида: хоризонтални, наклонени, вертикални или пропасти, и стъпаловидни. Независимо от това от кой вид са, те могат да имат неподозирана дължина и дълбочина. Най-дългата пещера в света например е 560 км. - това е Мамонтовата в САЩ. Най-дълбока пък е пропастта Крубер (Вороня) в Абхазия (Грузия), където пещерняците са слезли на 2170 m под земята. От друга страна пещерните галерии могат да бъдат разположени на различни нива или етажи, както и да се преплитат и да образуват сложни лабиринти. Типичен пример за такава пещера е най-дългата българска пещера Духлата, чиято 18-километрова плетеница от галерии е на 6 различни нива. Третият основен белег, по който различаваме пещерите е това дали в тях има езера или подземни реки и потоци. През стотици хиляди пещери по земята протичат подземни реки, които излизат на повърхността като извори - важен източник на вода за водоснабдяването на селища и за стопанската дейност на хората.

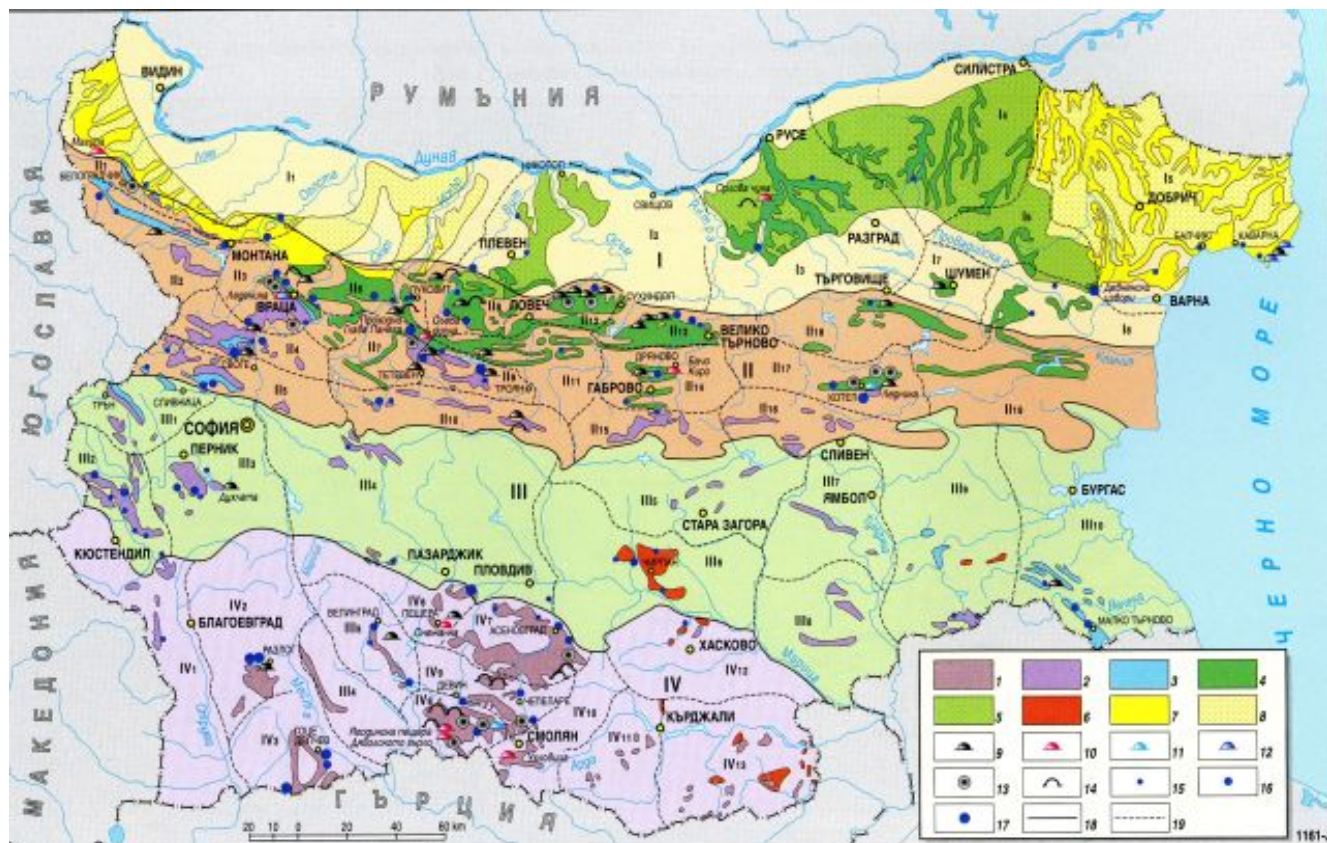
Може би най-впечатляващото, бъдещо интерес и възхищение явление под земята са пещерните образувания. В повечето случаи именно те определят естетическата красота на пещерите и тяхната природна и научна стойност. Образоването на подземните ваяния се основава на сложен физико-химичен процес. Главна роля в него играят разтвореният във водата минерал калцит, който е основна съставна част на варовиковите скали. Когато водните капки преминават през пукнатините те попадат в подземните кухни. В зависимост от условията, резултата е различен - на тавана на пещерите се образуват сталактити, от пода израстват сталагмити, а свържат ли се те в едно се образуват сталактони. По стените на пещерите и по пътя на подземните потоци се образуват разнообразни и причудливи, различни по форма, големина и цвят калцитни образувания. Всяка пещера има своя неповторима пещерната украса и за това е много трудно и почти невъзможно да се определи коя е най-красивата българска или чуждоземна пещера.

Проучванията на българските пещери водят началото си от края на 19 век. От тогава насам пещерните изследователи било то пещерняци или учени са открили и изучили на

територията на нашата страна над 5500 пещери. Тях ги има в почти всички български планини и няколко плата като Деветашкото, Шуменското и Стражата. Множество пещери има и в речните долини и каньони прорязващи Дунавската равнина и Добруджа, както и отвесните скалисти брегове на Северното ни Черноморие. Една част от всички български пещери се отличава от другите по своята дължина и дълбочина. У нас има 65 пещери, чиято дължина е голяма от 1 км. Както споменахме преди, първенството сред тях държи пещерата Духлата. Следват я Орлова чука, край с.Пепелина с дължина 13 437 m и Ягодинската пещера в Родопите, която е 8.5 км. Дълбоките пещери са 61 на брой. На първо място с дълбочина 387 m се откроява Райчова дупка в Троянската планина. Нейни подгласници са пропастите Барките 14 във Врачанската планина с дълбочина 356 m и Ямата на Кипилово в Котленския край дълбока 350 m.

Някои от по-красивите и интересни пещери в България са осветени и пригодени за туристически посещения. Това са Магурата край с.Рабиша; Леденика до гр.Враца; Съева дупка при с.Брестница; Орлова чука, с.Пепелина; Бачо Киро, край Дряново; Снежанка до гр.Пещера; Дяволското гърло до с.Триград и Ягодинската край с.Ягодина. Чрез тях хората, които не са пещерняци могат да надникнат в тайните на неповторимия подземен свят и да вкусят от неговата красота. Желаете ли обаче някой да види и проучи останалите или да стане откривател и изследовател на нови пещери то той трябва да завърши специални курсове за подготовка на пещерняци. Иначе ходенето по пещери е опасно и носи рискове.

Има нещо много важно, което трябва да знаят всички. Пещерите- тези скрити от нашите очи подземни съкровищници са част от нашето природно наследство. За това трябва да ги пазим и съхраняваме за да ги има и след нас!

Карта на разпространението на карста в България (по П.Стефанов-ГИ на БАН)

ЛЕГЕНДА КЪМ КАРТАТА

Карбонатни скали: 1 – Протерозойски мрамори; 2 – Триаски варовици; 3 – Юрски варовици; 4 – Горнокредни и маастрихтски варовици; 5 – покрити Долнокредни и маастрихтски варовици; 6 – Палеогенски варовици; 7 – Сарматски варовици; 8 – покрити Сарматски варовици
Карст и пещери: 9 - пещера; 10 – туристическо пещера; 11 – пещера с различни ледени образувания; 12 - морска пещера; 13 – пропаст по-дълбока от 100 м; 14 - скален мост; Карстов извор с дебит както следва: 15 – повече от 100 l/sec; 16 - повече от 1000 l/sec; 17 - над 1000 l/sec; Пещерни райони: 18 – граница на пещерна област; 19 – граница на пещерен район

ПЕЩЕРИ В ДУНАВСКАТА РАВНИНА

ЗАНДАНА (БИСЕРНА) е двуетажна водна пещера намираща се на 1 km западно от град Шумен в парк "Кьошкочете" разположен в периферията на Шуменското плато. Тя е образувана в горнокредни варовици и има дължина 2220 m.. Пещерата има два входа. Естествен, от който изтича подземната река и който е каптиран за водоснабдяване на града още през 1897 г и изкуствен. Изкуственият представлява тунел осигуряващ достъпа на туристите. През тунела се попада в Източната галерия. В началото тя е лишена от образувания, но по-късно по свода се появяват първите сталактити. Нататък те обсипват целия таван и радват окото с разнообразието и цвета си. По-навътре, сякаш от земята, изникват и сталагмитите. Минем ли последната група от тях, образуванията изчезват и пещерата се разширява. Ненадейно пред нас изниква миниатюрна глинена планина, по чийто склонове са израснали множество сталактити. После отминаваме две странични разклонения и достигаем до разклон. Промъкваме се през тесния отвор вдясно и попадаме в Главната галерия, която ще ни отведе в обсипаната с красота Малката зала. Впечатлени от видяното там скоро дочуваме ромоленето на поток. Не след дълго се озоваваме на мостче, под което проблясват водите на подземната река. Над нея висят още 7 мостчета, а над тях обсипания със сталактити свод. По каменните козирки стърчащи от стените на галерията са накацали сталактити и сталактони. Следва друга изненада. През нас е Огледалото - място където свода на галерията са оглежда в кристалната повърхност на речната вода. Още малко и посетителят се озовава в Голямата зала. Това, което смайва тук са хилядите спускащи се от тавана сталактити. Тронът, който представлява едно невероятно скупчване от сталагмити и сталактити не може да не остави трайна следа в съзнанието на посетителите. Изпълнени с впечатления те поемат обратния път към входа , но не и преди да са видели отново подземната река ромоляща край залата. Нататък пещерата продължава, но нейните тайни са достъпни само за пещерняците. Само подготвени хора могат да съзрат прелестите на Красивата зала, Синтровата зала и Сухата галерия, в чието създаване които природата е вложила цялото си майсторство и фантазия. Пещерата е благоустроена, но за съжаление все още не е открита за посещения.

ОРЛОВА ЧУКА (ОРЛОВО ГНЕЗДО) е благоустроена пещера намираща се на 2.5 km североизточно от с.Пепелина, Русенска област. Входът ѝ се намира на 170 m надморска височина високо в скалите на левия отвесен бряг на река Черни Лом. Образувана е в пясъчливи варовици. Пещерата представлява много сложен и труден за описване лабиринт от хоризонтални галерии свързващи около 10 зали с различни размери. Общата им дължина е 13 437 m , което я прави е втора по дължина в България. Най-големите зали в пещерата са Залите на Големите и Малките сипеи. Първата от тях е с дължина 75 m, максимална широчина 22 m , височината ѝ достига 34 m. Залата на

Малките сипеи е дълга 55 и максимално широка 22 m. Водата която е образувала пещерата е издълбала в сравнително меката скала на тавана и стените разнообразни и причудливи заоблени вдлъбнатини наподобяващи ямички, ями, сводове и кубета. За разлика от други пещери, Орлова чука не е богата на пещерни накити. Все пак сталактити, сталагмити, драперии и даже малки синтрови езерца могат да се видят при Малкия и Големия извор - единствените места в пещерата, където подземния посетител може да отпие глътка вода. Друго красиво място е зала Вистибюл. През 1977 г. в нея се е състоял концерт на Русенския симфоничен оркестър, поради което тя преименувана в Концертна зала. Тук се намира най-голямото калцитно образувание в пещерата Големият сталактон. Белоснежният гигант е висок 3.5 m и има диаметър 0.5 m. Пещерата е открита случайно през април 1941 г. от овчарчето Стоян Спасов от близкото село Пепелина. Пасейки овцете си в местността "Орлово гнездо", където тогава са гнездели скални орли то намерило малък отвор, от който веел хлад. След разчистването му младежът се промъкнал през дупката, а факлата която носел осветила вътрешността на голяма пещера. Орлова чука попада в границите на природен парк Русенски Лом. Като природен феномен и интересен археологически и палеонтологически обект тя е обявена за природна забележителност.

ТЮЛЕНОВАТА ПЕЩЕРА е разположена в основата на скалистия добруджански бряг на Черно море на 1 km североизточно от с. Тюленово. Тя е образувана в меките сарматски варовици под разрушителното действие на силните морски вълни. Така в отвесните варовикови брегове на Черно море са се образували още около 100 подобни пещери. В миналото белокореместия тюлен монах е населявал редица от тях. Много неразумни човешки действия са станали причина за изчезването на тюлена монах от нашето крайбрежие. Останали са само пещери носещи наименования Тюленовата и спомена за тези симпатични бозайници. Най-голямата от тях е пещерата край Тюленово. Тя е дълга 107 m. Огромният ѝ вход е висок 5 m и се вижда далеч от морето. Той е достъпен само с лодка и то, когато няма вълни. В края си пещерата има малък пясъчно-каменист плаж - място, където някога е било леговището на тюлените.

ЯЙЛАТА е местност в околността на село Камен бряг намиращо се на Добруджанското черноморско крайбрежие. Добричко. Тя обхваща поредицата от скални откоси над брега и района над тях. В отвесните скали се виждат отворите на около 100 изкуствено издълбани, в меката варовикова скала пещери. В една от тях е намерен каменен чук, който според археолозите и от времето на енеолита. В далечното минало повечето пещери са били естествени. По-късно местното тракийско население ги е разширило и оформило така, че те са се превърнали в помещения.

Те имат правоъгълна, трапецовидна или неправилна форма и различни размери. Едни от тях представляват самостоятелни стаи, а други свързани помещения. Според изследователите някои от тях са използвани за пещерни жилища, други за църкви и манастири, а трети са служили за гробници. Учените твърдят, че изкуствените пещери в Яйлата се били обработени и използвани в един много дълъг период от време от VI хилядолетие преди Христос, после през античността и Римското владичество по нашите земи и накрая през ранното средновековие. Предполага се, че Яйлата е пещерния град Хила, за който е писал древногръцкия историк и географ Страбон. В района на Яйлата има и други интересни археологически паметници, както и своеобразна флора и фауна. Поради това местността е обявена за природно-археологически резерват.

ПЕЩЕРИ В СТАРОПЛАНИНСКАТА ОБЛАСТ

БАЧО КИРО (МАЛКАТА ПЕЩЕРА) е благоустроена пещера намираща се на 150 m югозападно от Дряновския манастир "Св.Архангел Михаил". Минем ли покрай входа на 4-километровата водна пещера Андъка и се изкачим по каменните стълби ще се озовем пред входа на Бачо Киро. Надморската му височина е 335 m. Той наподобява отворът на гигантска фурна с широчина 5.80 и височина около 2 m.. От тук започва сложна плетеница от пещерни галерии и зали с обща дължина 3 500 m. Галериите са образувани в кредни варовици на 4 етажа и свързват около 12 зали с различна големина, наименования и природна красота. Залата на Срутището е най-голямата и най-високо разположената зала в пещерата. Дължината ѝ е 25, а широчината 18 m. Най-висока е Дъждовната зала. Сводът ѝ се извисява на повече от 18 m над пода на пещерната галерия и е изпъстрен с нежни сламковидни сталактити, които приличат на застинал дъжд. В Залата на самотния сталактон любопитния посетител ще види един от най-големия сталактон в пещерата - 4-метрова колона, която свързва пода и тавана на пещерната галерия. Най-голямата природна красота на пещерата е скрита обаче в Приемната зала . Капещата от свода и сълзящата по стените варовита вода е сътворила почти всички възможни пещерни образувания - сталактити, сталагмити, сталактони., синтрови езерца с най-различни форми и размери. Тук е Водопадът - най-големият сталактон в пещерата, чиято височина почти 8 m. В миналото пещерата се е наричала Малката пещера, но в последствие е била преименувана на Бачо Киро от повод героичната битка на между четата на поп Харитон и Бачо Киро и османските турци в района на манастира по време на априлското въстание през 1876 година. Електрифицирана за туристически посещения. Обявена за природна забележителност през 1962 и за паметник на културата през 1971 г.

БРЪШЛЯНСКАТА ПЕЩЕРА е водна пещера намираща се югоизточно от с. Александрово, Ловешка област. Дължината на галериите ѝ е 608 m , а денивелацията - 10 m. Входът е скътан в диплите на Бръшлянски дол откъдето пещерата носи и името си. Навътре започва камениста галерия, която само след около 30 метра опира на езеро. За да се продължи трябва гумена лодка. С нея се преплават още две езера, за да се стигне до място, където галерията се разклонява. Вляво има сравнително по-широка галерия, от която идва подземна река. Плава ли се срещу течението ѝ ще се достигне сифона, от който излиза водата. Смели пещерняци водолази са преминали през подводната галерия за да попаднат в суха галерия с дължина около 200 m. Вдясно от разклона зее отвора на друга галерия. Подземната река продължава пътя си по нея. Точно тук има останки от тухлен зид, който някога е препречвал галерията и е отклонявал пътят на водата към входа на пещерата. После тя е била използвана за пиене от хората живели в близката крепост. Предполага се, че зида е изграден по римско време. Сега тухлената стена е полуразрушена и реката тече спокойно по галерията. След около 100 m. водата достига до 4-метров кладенец и пада в него. На дъното на кладенеца има езеро и сифон.

ГОРНИК е водна пещера намираща се в местността Липичките, на 2.5 km. югоизточно от с.Крушуна, Ловешка област. Тя е една от интересните пещери на прочутото Деветашкото плато.Пещерата е образувана в долнокредни варовици и има една единствена галерия с дължина 1074 m. Входът е скрит сред рядката гора и независимо от големината му (широчина 6 и височина 2 m.) е трудно откриваем. Зад него започва ниска суха галерия със скален под, по която няма почти никакви образувания. След като

да се преминат, пълзейки или на колене, около 370 m. се попада на брега на весело ромолящ подземен поток. Водите му идват от вътрешността на платото, преминават покрай нас и се шмугват в една тясна цепнатина в скалата, за да се появят в някой близък или далечен извор. Пътят продължава срещу течението. В следващите 70 m галерията се изкачва стъпаловидно, а всяко стъпало представлява миниатюрна язовирна стена от варовик, зад която блестят водите на малко езеро - това са така наречените синтрови езера. В края на последното таванът на пещерата рязко се снижава и потъва под водата. Това е сифон - подводен пещерен тунел. През 1978 г. един смел пещерняк се е гмурнал в него. Той е преминал под водата 2 метра и е изплувал в неznайна преди това пещерна зала. Нататък галерията е значително по висока и широка се вие в разстояние на повече от половин километър и завършва с втори сифон. В този участък, за разлика от преди, вече могат да се видят и красиви пещерни образувания, между които преобладават сталактитите.

ГРАДЕШНИШКАТА или **РУШОВАТА ПЕЩЕРА** е хоризонтална водна пещера намираща се на 150 m югоизточно от Джамийската махала на село Градешница във Васильовска планина. Пещерата е образувана е в триаски варовици и има дължина 908 m. Двата ѝ входа са разположени един над друг на 440 m надморска височина на десния бряг на Градешнишката река. Долният е по-голям. Той има крушовидна форма и широчина и височина от по 2 m. Горният вход има овална форма и диаметър 1 m. През двата входа се достига до брега на подземна река. Вляво тя протича 1-2 m. и изчезва между скалите, за да се появи по-късно навън като бистър извор бликащ под входа на пещерата. Срещу течението си, реката е образувала широка криволичеща галерия. Дълбочината на водата е от 15 cm до 2 m, което предполага газене или движение по скалните козирки и глинените склонове на реката. След многократно преминаване ту на единия ту на другия ѝ бряг, на 300 m от входа се достига голям куполен сталагмит наречен "Купата сено", който препречва пътя. Следва изкачване и отново слизане на реката. Докато първата част на пещерата е сравнително бедна на образувания, то от тук нататък тя разкрива истинската си красота. Посетителите могат да видят почти всички познати видове образувания-сталагмити, сталактити, сталактони. и други с различна големина и оцветени от снежно бяло до кафяво. На много места, в резултат на наличието на манганови окиси, пещерният накит е оцветен в черно. След "Купата" пещерата продължава още 100-тина метра и се разклонява. Лявата галерия, откъдето идва реката скоро става непроходима, а през дясната се достига до чудно красивият втори, по-горен етаж на пещерата.

За пещерата съществува интересна легенда. Местен болярин, уплашен да не бъде ограбен от върлуващи разбойници, скрил в пещерата 10 товара злато. Тези, които са се опитвали да открият скритото злато влизали в пещерата, но никога не излизали от нея. Двама смелчаци решили да пробват късмета си и влезли в пещерата. Техните съселяни ги чакали два дни пред входа, но уви. Златотърсачите били намери от другата страна на хълма едва на третия ден - обезумели от страх, безмълвни и окървавени. Хората онемели и до края на дните си не могли да разкажат нищо за подземното си приключение. Обявена е за природна забележителност през 1963 г

ДЕВЕТАШКАТА ПЕЩЕРА (МААРАТА) е водна пещера намираща се на десния бряг на река Осъм на 1,5 км северозападно от село Деветаки, Ловешка област. Пещерата е образувана в долнокредни варовици и е дълга 2442 m Входът има полу-елипсоидна

форма и размери широчина 30 и височина 35 m. В лявата му страна ромоли реката идваща от вътрешността на пещерата. От входа се попада във входната зала. Това е най-голямата пещерна зала в България. Тя поражда с феноменалните си размери- дължина 360 m и максимална широчина 100 m . Височината на тавана достига 58 m. Залата има площ върху, която могат са поберат почти три средно-големи футболни игрища.. Природните сили са разрушили скалата над свода на галерията и там са се образували 7 отвора, които местните хора наричат "окна", с други думи прозорци. В крайната си част залата постепенно се стеснява. Изведнъж посетителя застава пред висока варовикова преграда, наподобяваща язовирна стена. Речната вода прелива през ръба и образува малък водопад. Зад стената е чашата на първото подземно езеро. След него с лодката, без която тук не може, се прекосяват още няколко езера. В края на последното се достига в подножието на скален праг, който първите изследователи са нарекли Лечовия. После лодка не е необходима, защото обикновено няма езера. Там малката човешка фигура започва да се губи в простора на галерията. След като се премине под сводовете на две каменни арки се достига езеро. Вдясно от него, след едно изкачване и слизане, се попада в крайните пещерни галерии, където отново тече подземна река. Деветашката пещера е бедно декорирана с образувания, но за това пък ни грабва с размерите си, богатството на скалните си форми. Тя е обявена за паметник на културата от национално значение, а през 1996 и за природна забележителност .

КОЗАРСКАТА ПЕЩЕРА е суха пещера намираща се на 1 km югозападно от гара Лакатник. Пещерата има 6 входа с надморска височина 396 m. Те са разположени на една скална площадка в скалния откос на десния бряг на река Пробойница, Западна Стара Планина. Пещерата е образувана в юрски варовици и има обща дължина на галериите 709 m . От входовете започват две криволичещи галерии, които в последствие се съединяват. От мястото на свързването започва трета сравнително по-широка галерия, която след 60-тина метра завършва със каменно срутване. Пода на пещерата е настлан глина и ръбести камъни. По свода и стените могат да се видят почти всички видове пещерни образувания, но по- голямата част от тях са изсъхнали от времето и естествената им красота е повяхнала.

ЛЕДЕНИКА е благоустроена пещера , която се намира във Врачанската планина на 4.5 км западно-северозападно от град Враца . От града до пещерата води 16- километров асфалтиран път. Той преминава покрай настръхналите скални стени на ждрелото "Вратцата" и извивайки се по склона се изкачва на равнището над скалите. Скоро, пътят отвежда до дъното на долина имаща формата на леген. Това е прословутия Леденишки валог, където се намира най-известната, но дълга само 226 m, ледена пещера в България. Входът водещ към подземното и царство е на 830 m надморска височина. Каменни стълби отвеждат в "Предверието"-първата зала на пещерата. Следва ниската галерия наречена "Плъзният", която въвежда посетителя в "Малката зала". Тя е дълга 21, широка 17 и висока 5 m. Началните части на пещерата обикновено не привличат погледът ни, но дойде ли ноември та чак до май тук можем да се любиме на ледът, което е дал името на пещерата. В този период от време температурите тук се понижават под 0° C . Това създава условия, при които капещата от свода и сълзящата по стените вода замръзва и образува причудливи от прозрачни до млечно бели ледени образувания - сталактити, сталагмити, колони. След "Малката зала" се достига най-голямата и красива зала на пещерата "Концертната" Тя е дълга 60, широка 45 и висока до 23 m. Тук пред замаяният

ни поглед се разкриват величествени сталактони., сталагмити, сталактити и разнообразни други подземни ваяния. Вдясно , каменни стълби отвеждат в зала "Хладилника" с красиви образувания, оглеждащи се в малко подземно езеро. Пътят вдясно води до "Малката пропаст". Тя е дълбока само 9 m, но ако не е желязното мостче над нея ще спре пътят нататък. Ето, че вече сме пред "Голямата пропаст". Слизането в нея се осъществява по желязна стълба. Следва галерията на "Завеските". Тя е щедро украсена от образувания наподобяващи завески както и червени сталактити, сталагмити и сталактони. с различна големина. Само след едно деликатно провиране през Прохода на грешниците може да се продължи нататък. Казват, че хората които са сторили грехове не могат да преминат през тази теснина. Според приказката само безгрешните посетители на пещерата ще могат да се наслаждават на красотите ѝ скрити в последните две зали "Бялата" и "Седмото небе". Пълни с впечатления и възхитени от многообразието на подземната природа поемаме обратния път към входа. Пещерата "Леденика" е известна отдавна. Местните овчари са използвали студеното ѝ преддверие за да съхранят издоеното мляко. Пещерата е пригодена за туристически посещения през 1961 г. , а през 1963 е обявена за природна забележителност.

ЛЕПЕНИШКИ ПЕЧ (ЛЕПЕНИЦА) е двуетажна пещера намираща се в местността Лепеница в близост до с.Извос Белоградчишко, Видинска област. Пещерата е образувана в долнотриаски червени конгломерати и е с дължина 115 m. Входът има внушителните размери от широчина 26 и височина 19 m. Той въвежда в изцяло светла зала с дължина 25 m , чийто под е покрит с големи каменни блокове. Влизайки навътре посетителят се озовава в подножието на каменната стена. По опитните могат да се изкатерят 4-5 метра по скалата за да достигнат горния етаж на пещерата. Той е нисък и много прилича на пещ. Пещерата не е образувана във варовикови скали и за това в нея няма пещерни образувания. За сметка на това през зимните месеци в пещерата се образуват красива ледена украса. Името на пещерата е свързано с местността, в която се намира.

МАГУРАТА е пещера намираща се на 1.5 km северозападно от с.Рабиша, Видинска област. Тя образувана във варовиците на Рабишката могила , наричана в близкото минало "Магура", което на румънски език означава хълм или височина. Сред скалите в склона на могилата има вдлъбнатина приличаща на голяма каменна фуния. В самото ѝ дъно зее входът на Магурата - една от най-известните пещери в България. Зад него се попада в Триумфалната зала - първата по ред и големина от всичките 13 пещерни зали. Тя е дълга 128, широка 58 и висока до 21 m. Вляво на нея има обезобразено от иманярите разклонение, в което се намира Прилепната галерия. За съжаление там отдавна не живеят прилепи, защото тя е пригодена на изба, в която отлежават прочутите вина с марката "Магура". В другия край на Триумфалната зала има многотонни скални блокове, от които започва зала Срутището. Минем ли покрай каменните грамади, вляво от нас виждаме тайнствен отвор. Той дава началото Галерията на рисунките, в която се намира онова богатство на пещерата, което и е отредило световна слава. Тук белите варовикови стени, а на места и сводове на галерията са изпъстрени тайнствени знаци и схематични образи на хора и животни. Някой от тях са изрисувани с охра, други с прилепна тор (гуано), а трети са издълбани в меката скала. В края на галерията има три малки зали - Слънчевата, На глинените пирамиди и Мрачната. След Срутището идва ред на залата на Сталактоните. Името ѝ е дадено от това, че в нея извисява 20-метровата си

снага, може би най-големият сталактон в страната. Залисани от видяното неусетно попадаме в залата на Падналия бор. Това е приличащ на бор сталагмит, който с размерите си височина 11 диаметър 6 m вероятно е най-големия сталагмит у нас. През малко стеснение попадаме на широка каменна площадка, откъдето можем да се насладим на красотите на залата на Обелиска. Наоколо могат да видят образуванията Стената на плача, Източния град и Тополата - строен сталагмит с височина 6 m. Следва последната голяма зала - Изходната. В единия ѝ край е Въртач вторият вход на пещерата, а в другия са залите Тронната, Санаториума и Ремсовата. Тронната зала е най-богатата на пещерна украса в цялата пещера. Зад Трона, тясна галерия води към Фиордите - място изпълнено с разноцветни и разнообразни по форма и големина сталагмити, сталактити и сталактони. Пещерата е дълга 2 500 m. Тя е обявена за паметник на културата и природна забележителност през 1960 г. а през следващата е благоустроена за туристически посещения.

МАНДРАТА(ЛЪЖЕНСКАТА,ВОДНАТА) е пещера намираща се на 2 km западно от с. Чавдарци (Лъжене),Ловешка област. Тя е образувана в докнокредни варовици и има дължина 450 m. Входът наподобява отвора на тунел с широчина 12 и височина 7.5 m. През един отвор в лявата му страна, изтича подземен поток. Входът ни въвежда в голяма продълговата зала. Тя има поразителните размери 81 m дължина; 35 m широчина и 15 m височина - място, където спокойно може да се движи автомобил, а човекът изглежда малък и нищожен. В дъното на този подземен храм се отделят две галерии-лява с дължина 165 m, по която се движи подземната река и дясна суха галерия дълга 103 m. В края на речното отклонение има сифон. С други думи галерията изцяло потъва под водата. Какво има нататък решават да проверят пещерняци водолази от град Плевен. Те се гмуркат в сифона и преплувайки 18 m отново излизат на сухо. Скоро се появява нов сифон, а след него трети и четвърти между, които отново има суха галерия. Тя завършва с 5 пореден сифон, който все още не е проучен.

МИРИЗЛИВКА е пещера на около 2.5 Западно от с.Орешец, Видинска област. Намира в североизточния склон на масива Венец (Венеца), вляво от шосето за гр.Белоградчик, в основата на малък скален откос. Пещерата е образувана в горноюрски варовици и има дължина 21 m и денивелация + 1 m. Входът гледа на северозапад . Той има пещообразна форма и размери широчина 2.50 и височина 3.50 m. Навътре има една единствена галерия, по която се отива в югоизточна посока. До 10-тия си метър галерията има размерите на входа. Веднага след това се достига малко разширение, в края на което има голям конусовиден сталагмит - единственото образувание в пещерата. След него тя се стеснява и става непроходима. Подът на пещерата е покрит с дебели глинени наслаги.

МОРОВИЦА е триетажна пещера разположена в местността Моров дол, югозападно от село Гложене, Ловешка обл. Пещерата е образувана в горноюрски варовици. Общата ѝ дължина е 3 200 m, а денивелацията 105 m. Входът на пещерата е разположен на 690 m.н.в и гледа в северна посока. Неговите широчина и височина е15 m. Навътре започва права и широка галерия, която представлява средния етаж на пещерата. На около 300 от входа се достига 6-метров праг и след изкачването му се попада на втория етаж на пещерата. Той представлява сложна плетеница от галерии и зали без образувания. В края на този своеобразен лабиринт , се достига до кладенец с дълбочина 57 m. Спускането в него може да се осъществи само от подготвени хора - пещерняци. На

дъното на кладенеца се попада на долния етаж на пещерата, който представлява голяма наклонена галерия с дължина около 500 m. . Галерията е права и широка . Подът ѝ е покрит с каменни блокове и купчини прилепно гуано, знак че пещерата е убежище на прилепи. Тук там се наблюдават вече изсъхнали образувания. На долния етаж на пещерата могат да се видят и рядко срещаните в българските пещери кристални образувания наречени гипсови цветя. Името си Моровица дължи на легендата, че по времето на цар Иван Асен жестоки нашественици зазидали входа на пещерата, където местни хора си били скрили. Почти всички намерили там смъртта си. От тогава кръстили пещерата Моровица от думата мор. Пещерата е обявена за природна забележителност през 1962г.

ПОНОРА е голяма водна пещера намираща се подножието на рида Милин камък, южно-югозападно от село Чирен, Врачанска област. Пещерата е образувана в долнокредни варовици и има дължина е 3412 m. В големия ѝ вход обикновено влизат водите на Лиляшката река. От тук идва и името на пещерата, защото думата "понор" означава място, където под земята изчезват река или поток. От входа започва езеро. Навътре пещерата криволичи ту тясна ту широка до 20 m. Множество мощни варовикови бентове преграждат галерията и образуват още много езера. Таванът над тях някъде се снижава, но на места лъчът на прожектора не може да го освети. Лодката се плъзга по гладката водна повърхност, в която от време на време се оглеждат висящите от свода групи от сталактити. Скоро вечната тишина е нарушена от шум на водопад. Водата излиза от отвор зеещ в лявата стена на галерията. Проучванията показват, че подземната река иде от съседната Младенова пещера. Нататък води галерия, която завършва със сифон - непреодоляно препятствието между двете пещери. Понорът продължава навътре все така голям и интересен, насечен от прагове, дебели варовикови прегради и зеленеещи езера. Над главите висят величествени каменни полилеи, после те отстъпват място на поредица от странни куполообразни сводове, които създават усещането, че си в църковен храм. След последния купол дъното на езерото се губи в мрачната дълбина, стените стават още по-сиви и гладки. Таванът на галерията постепенно се снижава и потъва под водата - това е сифонът. Водата протичаща през пещерата е било оцветена със специална боя - флуоресцин. Тя е протекла под земята и след време е излязла от отвора на извора Жабокрек. Пещерняци- водолази правят няколко неуспешни опити да преминат подводната галерия свързваща извора и края на пещерата . Щастието им се усмихва едва през 2001 г. Тогава водолазите преминават 240 m за да се появят в Понора.

РАЙЧОВА ДУПКА - е наклонена двуетажна пещера намираща се в местността "Стенето" в дебрите на Централна Стара планина на около 8 km югозападно от с. Черни Осъм, Ловешка област. Тя е най-дълбоката и същевременно една от най-дългите пещери в България. Денивелацията ѝ е 387 m, а дължината достига 3333 m. Малкият вход на пещерата е разположен на 1380 m надморска височина. Веднага след него има 8-метров кладенец, който практически представлява единственото вертикално място в пещерата. Надолу води криволичеща наклонена галерия. Към нея последователно се присъединяват три подземни потока, които постепенно образуват малка рекичка. Като се достигне до дълбочина 100 метра в лявата стена на галерията, макар и трудно се откриват два отвора, през които се попада на горния етаж на пещерата. Той се състои от неголяма зала, от която тръгват две галерии. Множеството сталактити и сталагмити тук

правят това потайно кътче едно от най-красивите в пещерата. Слизането надолу продължава през широка до 10 m галерия покрита с малки и големи каменни блокове. Достигайки на около 200 m. под земята се озоваваме на Мерцедеса. Тук пътят се разделя на две - вляво откъдето към повърхността се изкачва наклонена галерия завършваща със зала и вдясно към дъното на пещерата. Дясната галерия преминава една поредица от каменни срутвания. В началото ѝ се преминават малки езера и красиви каскади. По стените сякаш са застинали варовикови водопади. Сталактитите и сталагмитите допълват декора. Неочаквано течащата по пода на галерията река потъва под земята. Тук е и краят на нашето подземно пътешествие. После следва уморителният път нагоре. Пещерата е наименована на един от откривателите ѝ наречен Райчин. Попада в границите на Националния парк "Централен Балкан".

РЪЖИШКАТА ПЕЩЕРА (Сухата, Горната, Аржишката) пещера намираща се високо скалите над гара Лакатник, Софийска област. Входът въвежда с голямо предверие настлано с фин като брашно каменен прах. Навътре пещерната галерия рязко завива вляво. Скоро се появяват първите образувания. Те, както и повечето от другите подземни ваяния в пещерата са изсъхнали и безжалостно обезобразени от ръцете на некултурни посетители. След последния завой на просторната и покрита с каменни блокове галерия се попада в основата на внушително срутване. Каменни блокове са нападали един върху друг и са образували купчина с височина 28 m- почти толкова, колкото е височината на 9-етажна сграда Това вероятно най-голямото каменно срутване в българските пещери. По опитните посетители могат да се изкачат по склона му за да видят как пътят напред опира в скалите и пещерата, като по чудо свършва. Какво да се прави? Все пак дължината на галериите на тази малка, но интересна пещера достига 316 m., а денивелацията ѝ 22 m. Името произхожда от близостта на пещерата до милановската махала Ръжища.

САМУИЛИЦА I И САМУИЛИЦА II са две разположени на 30 m една от друга пещери намираща се в местността Малкия дол на 1.5 km северно от село Кунино, Врачанска област. Пещерите са образувана в горнокредни варовици. Първата от тях е дълга 167 m. Входът е широк 8 и висок 5 m. От него започва не много висока и широка около 7 m суха галерия. На 50-тина метра от входа, където все още прониква външната светлина галерията е препречена от грамадни каменни блокове. На пещерния свод са израснали малки сталактити. Премине ли се този участък се достига обширна зала. От нея тръгват няколко къси галерийки, които създават впечатление, че човек се намира в лабиринт. Съседната пещера Самуилица II има дължина 30 m. Нейният внушителен вход е широк 14 и висок 7 m и се вижда от далеч. Навътре води равна и светла галерия. На места широчината ѝ достига 13 m, а височината около 8 m.

Пещерата е изцяло суха и лишена от пещерни образувания. Пещерите са именувани на цар Самуил, защото според местните предания, по времето на неговото царуване на това място е била границата на българското царство.

СВИНСКАТА ДУПКА е пещера намираща се на левия бряг на река Петреница, северозападно от гара Лакатник, Софийска област. Пещерата е образувана в триаски варовици и има дължината 266 m. Триъгълният ѝ вход е разположен на скална площадка на 17 m над речното корито и гледа на югозапад. Навътре, там където все още прониква външната светлина пред посетителя се изпречват три изсъхнали сталактона. После по пода на галерията се появяват големи каменни блокове. Премине

ли се покрай тях се достига Кошерът един от малкото сталагмити в пещерата. След преодоляването на ново срутване и малък отвесен праг се достига първата зала. Нататък галерията става висока. Тя прави два резки завоя и завършва със споени от варовика каменни блокове, върху които проблясват водите на малко езерце. Встрани от галерията през два малки отвора се влиза във втората или Голямата зала на пещерата. Някога по стените и пода се е стичала вода и е образувал красиви варовикови завески и каскада от преливащи едно в друго езерца. За съжаление всичко наоколо е изсъхнало, а безжалостни посетители са унищожили повечето красота не само тук, но и в цялата пещера. За името на пещерата има интересна легенда. Свинар изгубил животните си. Той решил, че са влезли в пещерата и тръгнал да ги търси в нея. След няколко дневно скитане под земята свинарят излязъл в далечната врачанска пещерата Леденика, където открил и свинете си.

СОПОТСКАТА ПЕЩЕРА (ТЪМНАТА ДУПКА) е пещера намираща се 5 km североизточно от с.Сопот, Ловешка обл. Тя се намира се в рида Гагайка в на левия на Сопотската река. Образувана е в долнокредни варовици. Пещерата представлява една галерия без разклонения с дължина 1225 m. Входът има широчина 3 и височина 1.5 m. Първите 150 m от пещерата са ниски и тесни галерия и любознателния посетител трябва да лази. Нататък, на разстояние малко повече от половин километър височината постепенно нараства до 4 m, а широчината достига 7-8 m. Постепенно удоволствието да се движиш прав отново отстъпва на не дотам приятното пълзене, защото до края си пещерата е отново ниска и тясна. За изненада на изследователя там зее яма с дълбочина 12 m., на чието дъно тъмнеят водите на езеро. Пещерата е бедна на образувания. При обилни валежи в нея навлиза вода, което я прави опасна.

СУХИ ПЕЧ (КОЗАРНИКА) е пещера намираща се на около 2.5 западно от с.Орещец, Видинска област. Разположена е североизточния склон на масива Венец (Венеца), вдясно от шосето за гр.Белоградчик., в основата на малък скален откос. Входът на пещерата размери широчина 12 и височина 6 метра. Навътре започва хоризонтална галерия с максимална широчина 9 m и височина достигаща 3 m. Галерията завършва със зала, където се намират и единствените сталактити в пещерата. В края на залата се достига до малък горен етаж. Подът на пещерата е покрит с глина, прилепна тор и паднали от тавана каменни блокове. Въпреки малката дължина от 218 m. пещерата представлява най-важният праисторически обект в България.

СЪЕВА ДУПКА е благоустроена пещера намираща се на 2.5 km западно от село Брестница, Ловешка област. Тя е образувана в горноюрски варовици. Входът на пещерата е разположен в северния склон на Леденишки рид, който е част от Драгоишко-Лисецката планина. Дължината на тази подземната красавица е 205 m. Пътешествието в нея започва от вход с широчина 4.2 и височина 4.5 m. Каменните стълби ни отвеждат в първата пещерна зала наречена Купена. Нейната дължина е 50 m, широчината ѝ достига 19, а височината 5 m. Това, което приковава вниманието ни тук е високият 3.5 m сталагмит приличащ на купа сено и даващ името на залата. Подминем ли Купена неусетно се озоваваме край две други подземни чудатости Големите сталактони и Зала Срутището. Тя е характерна с падалите от тавана скални блокове, няколкото сталактони и сталагмити и хилядите малки сталактитчета изпълнили свода на залата. В края си залата постепенно се стеснява и стените ѝ се изпъстрят с необикновени пещерни образувания. След едно провиране се попада в Хармана- третата по ред зала на

пещерата. Тя има формата на кръг с диаметър около 40 m , а височината ѝ достига 8 m. Тук погледът е завладян масивен сталактон с обиколка цели 12 m , който се извисява повече 4 m над пода. Милиардите калцитните кристали, от които е образуван сталактоната проблясват на светлината на прожекторите като брилянти. Ето защо първите изследователи на пещерата са го нарекли Брилянтният. Над Хармана са разположени последните две зали - Белия замък и Космос. Попаднем ли там все едно, че сме се озовали в царството на приказките. Тук природата е изваяла всевъзможни пещерни образувания с фантастични форми и обогрени с различни цветове. Това, което може да се види в тази част на пещерата, а и в много други пещери е трудно да бъде описано със слова и за това е най-добре да се види.

Съева дупка е обявена за природна забележителност през 1963 г. Нейното име е свързано с преданието , че по време на османското робство братята Съе и Сею от близкото село често са намирали убежища в пещерата.

ТЕМНАТА ДУПКА е водна пещера край гара Лакатник,Софийска област. Тази изключително интересна 7-километрова българска пещера е образувана в тъмните среднотриаски варовици на рида Козница , който е част от Западна Стара планина. Ако пътуваме с влака от София за Мездра и отминем гара Лакатник, няма как, вляво от нас и в долната част на величествените лакатнишки скали, да не видим впечатляващият вход на пещерата. Навлезем ли в него веднага ни лъхат пещерните хлад и влага. След минута достигахме високата галерия наречена Чаталът, от която в различни посоки тръгват няколко галерии. Те криволичат и се преплитат, но накрая се съединяват в ниската камениста зала наречена Разлива. . Тръгнем ли вдясно ще се озовем на брега на кристално бистро езеро. Наречено е Жековото езеро от името на първия известен изследовател на пещерата географа Жеко Радев. От Разлива излизат няколко галерии, но ние тръгваме по тази, която наричат Пясъчната. Като преминем през най-ниската ѝ част няма как да не видим отвора, който зее в дясната стена на галерията. От тук пещерата се разделя на две главни части. Навлезем ли в тайнствения отвор ще се озовем в каменната преградка на ниската галерии наречена Фурната. През нея, то пълзейки ту ходейки, се достига Изворната галерия, а по нататък и до Напречната. Още по-навътре любопитният и въоръжен с поносимост към лазенето изследовател ще бъде възнаграден с емоцията не само да види, но и да премине покрай езерата Вики, Дългото и Дружба . После се достига Синята зала, а най-накрая и покритата с колосални каменни блокове Зала Трапезарията, където завършва този клон на пещерата. Подземното пътешествие продължава напред по Пясъчната галерия. След изкачването на няколко каменни стъпала се попада в широка, но ниска галерия с името Развалините. Тишината се нарушава от слабо бучене, което заедно с напредването се увеличава. След минути се озоваваме на каменен балкон и пред смаяният ни поглед се разкрива Водопадът. Скачайки през няколко прага, водата под нас реве, клопочи и се пени, а после утихнала изчезва в мрака на галерията. Пътят към дълбините на пещерата продължава срещу течението на подземната река. Водите ѝ са разяли получерната скала и са изваяли по пода, стените и тавана на пещерата причудливи форми - вдлъбнатини наподобяващи каменни, лъжички, черпаци и казани, остри каменни ръбове, ножове и стърчащи козирки. Обкръжени от този декор не усещаме как преминаваме през Грънчарницата, втория водопад и Наковалните. Вляво от широката галерия има разклонение, което води до поредица от дълбоки от 2 до 6 m езера - Ниското, Буреш и Мрачното. Вдясно от

Наковалнята, галерията е вече суха, кална и сравнително висока. В края ѝ едно след друго са наредени езерата Пепа, Радевото и Бригадното. Прекосяваме ги с лодка, преминаваме сухата галерия след тях и стигаме до сифона в края на пещерата. Тя е обявена за природна забележителност през 1962 и попада в границите на природен парк Врачански Балкан.

ТЕМНАТА ДУПКА е пещера, която се намира на 1.4 km. северно от с.Карлуково, Ловешка област. Тя е образувана в горнокердни варовици и има дължина на 215 m., и денивелация - 38 m. Широкият, но сравнително нисък вход на пещерата въвежда в 50-метрова галерия е с посока запад. В самото ѝ начало, вляво и дясно от посетителя зеят изкопите от проведените в пещерата в периода 1984-1994 археологически разкопки. Неусетно се достига едно разширение, след което галерията завива почти под прав ъгъл вляво. Точно на това място водната капка е сътворила група сталактони. Между тях се събират капешите от свода води и образуват красиви езерца. Вдясно от това творение се разкрива обграденият с железен парапет отвор на 18-метрова стъпаловидна пропаст. Тук опитните пещерняци трябва да се спуснат за да видят красивата сталактитова зала на дъното. Лявото разклонение на пещерата е ниско, но широко. Височината на галерията постепенно намалява до сливането на тавана ѝ с повърхността на дебелия отложения от глина по пода, които са характерни за цялата пещера. Пещерата е обявена за защитен природен обект - природна забележителност през 1963 г.

ТОПЛЯ е суха пещера намираща се на 5 km. югоизточно от село Голяма Желязна, Ловешка област. Тя е образувана в средно триаски варовици и има дължина 283 m. Двата входа на тази малка, но интересна от научна гледна точка пещера се разкрива в подножие на хълма Яловица, който е част от Васильовската планина. Топля е с голям вход, от който започва широка глинеста галерия. Навътре вдясно има тясно разклонение, в чиито край се отваря втория вход на пещерата. В края ѝ има дълго, тясно и дълбоко езеро. Природата е била пестелива и не е дарила пещерата с типичната подземна украса. На 12 m. по-ниско от входа на сухата пещера се зее отвора на друга пещера, от която извира вода. Извора се нарича Топля и дава началото на реката наречена със същото име както и името на разположената по-горе суха пещера. Местните хора са го нарекли така, защото през зимата, когато температурата на въздуха е под нулата, от извиращата по-топла вода се издига пара. Пещерата е обявена за природна забележителност през 1972 г.

ХАЙДУШКАТА ПЕЩЕРА е пещера намираща се в местността Скока на 4 km югозападно от с. Девенци, Плевенска област. Пещерата е образувана в кредни варовици и има дължина 459 m. Два ѝ входа са отворят в каменистия северния склон на Маркова могила и имат надморска височина 156 m. Входната зала е полусветла достига височина 8 m. Навътре се шири настлана с глина галерия, която води до втора зала. Вдясно има къса галерия, а напред се достига и най-голямата пещерна зала. Няколко вдлъбнатини в тавана оформят високия между 12-14 m свод на залата и създават усещането че се намираме в приказен храм. В средата, върху голям каменен блок, сякаш са кацнали два сталагмита. Близко до тях, от глинестия под стърчат два сталагмита приличащи на близнаци. От залата водят началото си две разклонения. В дясното, което е дълга само 22 има кръгла заличка с диаметър 6 m. В лявото разклонение се достига по два пътя, които обхождат голяма каменна колона и се събират в началото на тясна галерия. Заслужава си да се пропълзи през нея, защото после се попада в най-красивото

кътче на пещерата. Това е една дълга 16 и широка 10 m зала. В нея има седем каменни колони, които създават усещането, че сме в лабиринт. По свода и издадените части на стените в чудна плетеница висят и стърчат странни полупрозрачни образувания. За щастие лесната достъпност на пещерата и пакостливата ръка на невежи хора тук не са оставили своят отпечатък. В другите части на пещерата стените са изпъстрени с многобройни надписи, много от образуванията са изпочупени, а в подът зяят иманярски изкопи - белези на лошо възпитание и ниска култура.

Според разкази на стари хора по време на турското робство в околността са върлували разбойници, които палели, грабели и убивали. По тази причина там са се крили жителите на 9-те околни села. Пещерата е обявена за природна забележителност през 1976 година.

ЧЕРДЖЕНИЦА - пещера намираща се на 2.1 км северозападно от с.Карлуково, Ловешка обл. За да се достигне пещерата най-напред трябва да се премине през най-дългият пещерен тунел в България 262- метровата пещера Проходна. Влиза се през горния вход. Широка светла и камениста галерия води до "Окната". Те представляват два големи отвора в тавана на пещера извисяващ се на 40 метра над нас . Излиза се е през феноменалния долен вход на пещерата, чийто свод се издига още по-високо- на 42 m. Продължава се по своеобразния каньон и скоро вляво, на една скална тераса, се разкриват трите входа на пещерата Чердженица. Те гледат на североизток и са разположени на 199 m надморска височина. Най-внушителен е средния вход, от който обикновено се осъществява и влизането в пещерата. Той има формата на тунел с широчина при основата 4.5 m и височина 7 m. Навътре има широко и светло преддверие, което в край си се разклонява вляво и надясно. Галерията вляво води до левият, сравнително малък вход на пещерата. Тръгне ли на дясно се попада в широка глинеста полусветла галерия, която също се разделя на две. Вдясно се достига третия по ред пещерен вход, а вляво до края на пещерата. В тавана на лявото разклонение зее малък отвор, който се достига трудно. Успеем ли да се изкачим то ще попаднем на горния етаж на пещерата. Той не е по-дълъг от 12 m, но за това пък е най-красивото място на пещерата където могат да се видят множество сталактити, сталагмити и сталактони. Пещерата е образувана в горнокредни варовици, дължината на галериите ѝ е 179, а денивелацията е 16 m.

ПЕЩЕРИ В ПРЕХОДНАТА ОБЛАСТ

ДУХЛАТА е лабиринтна пещера намираща се на 1,5 км източно-североизточно от с.Боснек на десния бряг на река Струма. Тя е образувана в среднотриаски варовици и доломити в югоизточния склон на рида Голяма могила, който е част от Витоша планина. Пещерата представлява най-големият пещерен лабиринт в нашата страна, включващ сложна и трудно описване плетеница от тесни до широки подземни галерии, зали, кладенци и реки. Всички те са разположени на 6 етажа (нива) и имат обща дължина повече от 18 километра и денивелация - 70 m. Пещерата е изключително богата на пещерни образувания - тук се срещат разнообразни по форма и големина сталактити, сталагмити и сталактони. Особено красиви са образуванията в пещерните езера. Стените на пещерните галерии са декорирани от природата с образувания наподобяващи варовикови драперии и завеси. В някои части на пещерата се срещат кристали и

пещерни бисери. Ето защо пещерата е обявена за природна забележителност още през 1962 г Тя попада в територията на Природен парк Витоша.

ФИЛИПОВСКАТА ПЕЩЕРА е пещера намираща се в местността Велинова клисура на около 1 км югозападно от с. Филиповци. Образувана е във варовиците на Стража или още наречената Парамунска планина. Входа на пещерата е трудно забележим. Той гледа на северозапад, има елипсовидна форма , височина около 8м и широчина до 4м. Следва широка до 3м и висока до 6м хоризонтална галерия с глинест под обсипан със скални отломъци. На 20-на метра по-навътре галерията се разширява и се образува малка зала. От нея тръгват две галерии. Лявата върви нагоре и постепенно стеснява. Дясната също е възходяща и след малко разширение постепенно преминава в непреодолимо стеснение. Общата дължина на пещерата е 83 m, а денивелацията ѝ +16,5м. На няколко места в нея се забелязват изсъхнали калцитни образувания.

ПЕЩЕРИ В РИЛО-РОДОПСКАТА ОБЛАСТ

ГОЛЯМАТА КАУНА е пропадна пещера намираща се югозападно от с. Забърдо, Смолянска обл. в Персенската част на Родопите. Пещерата е образувана в мраморни скали. Тя има дължина 124 m и денивелация - 24 m. Входът прилича на тунел с широчина 2.60 и височина 1.80 m . Равна, ниска и широка до 2 m галерия води до продълговата камениста зала с дължина 15 и максимална широчина 7 m. В края ѝ зее тъмен отвор, който дава началото на 23-метров кладенец. Заобиколим ли го, ще преминем по купчината нападали каменни блокове и ще се озовем пред втора дупка, през която също се слиза в пропадта. Напред галерията продължава широка и висока. После тръгва леко надолу и постепенно се стеснява да непроходимост. Според преданието, при навлизането на турците и завземането на близката крепост Калето, част от населението се е скрило в пещерата. По незнани причини, хората намерили убежище там са загинали. Потвърждение на това са откритите в пещерата човешки кости.

ДЯВОЛСКОТО ГЪРЛО (ХЪРЛОГА)- Пропадна пещера намираща се на 1.5 km северно от с. Триград. Смолянска обл. в подножието на величествения скален откос Паметково. Мраморната му стена се извисява на височина повече от 180 m и заедно със още повисоките скали от отсрещния склон образува едно от най-внушителните ждрела в България - Триградското. Идващата от селото Триградската река тече тихо и спокойно, но стигне ли скалите шумно подскача по отвесните прагове, блъска се в каменните брегове, върти се и беснее в своеобразните каменни казани в леглото си. Изведнъж цялата река изчезва в дупката зееща под скалите, сякаш потъва в нечие гърло - Гърлото на дявола. Гърлото се намира на 1150 m. надморска височина. Попадне ли в него, водата скача в 51 - метров кладенец и образува страшен водопад. След шеметния скок реката успокоено тече по дъното на Голямата или още Бучашата зала. Тя е дълга 80 широка 40 и висока над 50 m. След като премине през нея, реката попада в прегръдката на тесен подземен каньон. Той е насечен от още 13 малки водопада. с височина от 1 до 8 m. Галерията постепенно се снижава и в края си завършва със сифон. После водата тече по подводна галерия и се появява отново в края на една 60-метрова пещера, през която излиза на земната повърхност. Дължината на Дяволското гърло е 480 m, а денивелацията му е 89 m. Пещерата е благоустроена. Пътят на туристите преминава през тунел с дължина 145 m. След това посетителят попада в Голямата зала, откъдето около 300 циментови стъпала водят нагоре към естествения входа на пропадта.

ЛЕДНИЦАТА е водна пещера намираща се на около 9 km северозападно от с. Гела, Смолянска област в местността "Кекева" в Западните Родопи. Тя е образувана в мраморни скали . Общата ѝ дължина на галериите ѝ е 1419 m, а денивелацията - 108 m. Входът се намира на 1538 m. надморска височина. От него започва широка наклонена галерия, която води до голяма зала с дължина 65 широчина 25 и височина до 8 m. Тук се образуват, а и могат да се видят през голяма част от годината приказни образувания от лед наподобяващи сталактити, колони, своеобразни сталагмити приличащи на ледени кобри, ятагани и куполи. От края на залата започва галерия. Виейки се тя постепенно слиза надолу. Неочаквано отстрани се появява река, която по-надолу изчезва сред пролуките на големи скални блокове. Любопитния посетител продължава напред по суха и богато украсена галерия, но скоро отново нагазва в ледените води на подземния поток. Съзерцавайки изпъстрените с кристали стени той неусетно преминава следващите 500 m. Там речните води отново се скриват в сифон. Който иска да продължи трябва да премине през тясна дупка в стената. Усилията му ще се възнаградят, защото веднага след това се попада в красива галерия, а после и в зала. Отново се тръгва по потока, който криволичи по галерията и слиза стъпаловидно надолу. На почти 1 километър от входа се достига разклонът наречен Мерцедеса. Там потокът, по който сме се движили влива в друга, значително по- голяма подземна река. Тръгнем ли по течението, скоро ще достигнем до сифон. Продължим ли наляво ще достигнем извора на втората подземна река. Тук пещерата ни разкрива нова тайна. Още след избликването си водата , като по чудо, се разделя на две. Част от нея поема в посоката, от която сме дошли, а останалата се шмугва в една тясна галерия тече по нея и изчезва в сифон. Подминем ли извора то ще попаднем в Залата на приказките, където пещерата е скрила белоснежни сталактити, драперии и други пещерни красоти. Пещерата е природна забележителност от 1968 г.

МАНУИЛОВАТА ДУПКА (МАНАИЛОВАТА ПЕЩЕРА) е двуетажна водна пещера в землището на с.Осиково, Благоевградска област. Пещерата е образувана в мраморните скали от Дъбрашки дял на Родопите. Входът ѝ е разположен на 1150 m н.в в основата на малки скали на левия бряг на река Мануиловско дере. От входа започва галерия, която след около 350 метра се разклонява на две - долна и горна галерия. Долната е дълга около 600 m .По нея протича подземна река, която по пътя си има скални прагове и водопади, най-висок , от които е водопада Ненко Радев (-5.5 m). В края на този участък се намира и най-голямата зала на пещерата- зала Щастие. Тя е с дължина 26, широчина 15 и височина 8 m. Там подземната река се губи между големи каменни блокове, за да излезе по-късно на повърхността като извор. Горната галерия е дълга 1150 m и всъщност представлява горния етаж на пещерата. Дължина на всички пещерни галерии взети заедно е 2155 m, а денивелацията е -115 m. . Образуванията са сравнително малко, но за сметка на това са тук могат да се видят почти всички видове сталактити и сталагмити, сталактони.

МЕЧАТА ДУПКА е пещера намираща се североизточно от с.Стоилово, Бургаска област. Разположена е сред гората в местността Камъклиево на десния бряг на река Велека, Странджа планина. Пещерата е образувана в юрски варовици. Тя има два етажа с обща дължина на галериите 54 m и денивелация 13 m. Входът ѝ е обърнат на юг-югоизток. Той прилича на пещ и има размери широчина 3.5 и височина 1.1 m. Следва широка камениста галерия, в края на която има кладенец. Ако го прескочим ще попаднем в малко разширение с красиви сталактити и сталагмити. За да продължим трябва да се

спуснем с въже в кладенеца. Това обаче могат да направят само подготвени хора - пещерняци. По наклонена кална и широка галерия се попада на долния етаж на пещерата, където също има красиви образувания - сталактити, сталагмити и драперии. Името на пещерата е дадено от местното население от това, че в далечното минало е била обитавана от мечки.

ПЕЩЕРАТА НА СТРЕЛИТЕ е пещера разположена северозападно от с.Тешел на левия склон на Изворска река, Родопите. Тя е образувана в мраморни скали и ма дължина 42 m. Тръгне ли някой по стария път от с.Тешел за хижа Орфей не може да не забележи разположения високо в скалите вход на пещерата. Той гледа на запад и има размери широчина 13 и височина 8 m. Навътре следва просторна светла и камениста галерия с широчина достигаща 6 m и височина над 8 m. На около 15 m от входа се попада в малка полукръгла зала, от която тръгват две къси галерийки. В пещерата няма образувания. Името ѝ произхожда от това, че по време на археологически разкопки в пещерата са намерени железни остриета на стрели.

СНЕЖАНКА е благоустроена пещера разположена на около 5 km югозападно от гр.Пещера на левия бряг Новомахленска. Въпреки малката си дължина от 230 m тя е сред най-красивите мраморни пещери в Баташката планина и тази част на Родопите. Пещерата е наименована от зоологът Алекси Петров заради цвета на снежнобялата си украса. Двата ѝ входа се намират на 880 m надморска височина. Влезем ли по стълбите през десния вход то веднага ще попаднем в залата на Брадите - първата от 6-те зали на пещерата. Тук корените на вековните буки над пещерата са намерили път през пукнатините на скалата и краищата им, които досущ приличат на бради висят от свода на залата. Тесен проход отвежда в Голямата зала, която с дължината си от 60, широчината си от 40 и височина достигаща 12 m е най-просторната в пещерата. Вероятно тя е и най-красивата, защото в нея може да се види какво ли не. Най-голямото ѝ богатство обаче се няколко стотинте хиляди сталактити, които са обсипали нейния свод. По равния глинест под на залата могат да се видят и най-разнообразни сталактити, които човешката фантазия може да оприличи на приказни герои, растения и предмети. В дясната си част залата има малко скрито отклонение наречено Музикалната зала. От тавана ѝ висят и се оглеждат във водите на две езерца разнообразни сталактити. Почука ли ги човек то те издават различни музикални тонове. Преминем ли покрай няколкото мраморни колони в края на голямата зала ще попаднем в залата на Срутището. Тя привлича внимание с почернелите си от сажди под, таван и стени - вероятно следи от факлите от огньовете на хората, които са населявали пещерата в далечното минало. Понататък е обсипания със сталактити Тайнствения проход водещ до Вълшебната зала. Тя наистина оправдава името си, защото тук освен 5-те езерца, тук могат да се видят все така белите сталагмити и сталактони. Следва обратният път. След като прекоси Голямата зала туристическата пътека отвежда посетителя до каменни стълби. Изкачвайки се по тях той достига последната по ред, но не ѝ по красота пещерна зала - залата на Виметата. Наречена е така заради висящите от свода белоснежни варовикови образувания приличащи на вимета. Очаровани от подземното богатство на последната зала, а и на цялата пещера изкачваме още 22 стъпала и отново се озоваваме пред входа. Пещерата е благоустроена за туристически посещения през 1968 г. Обявена за природна забележителност през 1979 .

ТЪОВНАТА ДУПКА - пещера на 2 км североизточно от с. Забърдо, Смолянска обл. Намира се в скален венец в северозападния склон на Заградска чука в родопския рид Чернатица. Пещерата е образувана в мраморни скали и има дължина 179 m. и денивелация - 10 m. Името идва от думата "тъмно", което на местния родопския диалект се произнася "тъовно". Входът има западно изложение и широчина и височина 5 m. От него започва и единствената галерия на пещерата. В началото си тя е покрита с пясък и глина, по-нататък с ръбести камъни, а в крайната си част отново с глинени отложения. Там от време на време струи подземен поток. По пътя си той образува няколко малки, но красиви езерца. Накраят водата се губи в красива, непроходима галерия осеяна със къси сталактити и прелестни пещерни бисери.

УХЛОВИЦА (УЛЦАТА) е благоустроена пещера намираща се на левия бряг на река Арда, на около 2 km североизточно от с. Могилица в Родопите. Пещерата е образувана в мраморни скали. Дължината ѝ е 330 m, а дълбочината - 25 m. Входът въвежда в приемната зала, която представлява горния етаж на пещерата. Прекрачи ли прагът ѝ, човек остава очарован от сътворените от водната капка огромни сталактити, сталагмити и сталактони. Много жалко е, че преди да дойдат истинските ценители на природната красота тук са вилнели иманяри и са поразили част от пещерната красота. От входната зала се преминава в друга - не по-малка. Тя е обкичена със сталактити приличащи на вимета. В единия ѝ край тъмнеят отворите на четири кладенеца. В един от тях е поставена стръмна желязна стълба, по която посетителя се спуска 20 метра за да стъпи на долния етаж на пещерата. Напред се простира хоризонтална, не много широка галерия. Именно тук са скътани най-големите подземни красоти. Всяка педя от стените е покрита с приказни варовикови образувания, които човешката фантазия може да оприличи на животни, растения, герои от приказките. Таванът на пещерния тунел е отрупан със различни по форма и големина сталактити. Захласнат в съзерцание на пещерния декор туристът достига втора стълба, изкачва се по нея и се озовава в най-фантастичния кът на Ухловица - Вкаменения водопад. Тук погледът съзира две езера. Над горното се въздига белоснежната варовикова стена на галерията, която прилича на вкаменен водопад. Пътят на туристите свършва тук. Нататък пещерата продължава, но какво има там знаят само пещерняците. Ние възхитени от чудесата на подземната природа поемаме пътят към слънцето. Пещерата е обявена за природна забележителност през 1979 г. а по-късно е благоустроена и отворена за туристически посещения през. Името на този красив подземен храм е дадено от местните хора. То произлиза от нощната птицата наречена ухловица, която се среща в околността.

ХАРАМИЙСКА ДУПКА е проходна пещера намираща се на 1 km северно от село Триград, Смолянска област в Родопите. Дължината на галериите е 510 m. Двата входа на тази мраморна пещера са разположени от двете страни на хълма наречен Пчелата, който е в самото начало на прочутото Триградско ждрело. Преди години хората са смятали, че в района има две различни пещери и ги наричали Харамийска I и Харамийска II. Входът на първата от тях се намира на 20 m височина сред скалите. През 1977 г. пещерняци от град Чепеларе се изкачили до него за да проучат за пореден път пещерата. Те преминали през първата ѝ зала и разглеждайки втората открили, че в края ѝ има тесен проход. Когато се промъкнали през него откривателите попаднали на нова галерия, в чийто край тъмнеел отворът на дълбок кладенец. После те се спуснали 34 m по повесеното надолу въже и с учудване разбрали, че са попаднали в широката от 12 до 50

m и камениста галерия на пещерата Харамийска II. Станало ясно, че пещерата е една, но има два различни входа. За разлика от други родопски пещери в нея почти не се срещат калцитни образувания. Но за това пък през зимата, в долните части на пещерата се образуват безброй различни по форма и размери ледени сталактити, сталагмити и колони.

ЧУДНИТЕ МОСТОВЕ (ЕРКЮПРИЯ) Природният феномен Чудните мостове се намира в Айдарски дол, на около 4 km северно от с.Забърдо. Те попадат в планинския масив Чернатица част от Родопите. Чудните мостове представляват две, разположени на 70 m една от друга проходни пещери. Горна и Долна. Горната наподобява гигантски тунел с дължина 51 m. Единият му вход е широк 11 и висок 27 m., другият има широчина 52 и височина 51 m. Това е пещерният вход с най-голяма височина в България. Входът на долната пещера е широк 5 m, а височината му достига 26 m. От него тръгва широка и висока галерия с дължина 56 m. Галерията е насечена от 8 прага и по нея постепенно се слиза почти 17 m. Размерите на изходния отвор са широчина 5 m и височина 41 m. През горният скален мост протича поток идващ от дерето. Когато водите на потока са малко, то те изчезват в една дупка под земята и за да излязат отново на повърхността през входа на друга пещера намираща се на 1 километър по-надолу. След топенето на снега и силен дъжд потока се превръща в буйна река. Тя продължава пътя си по долината между двете пещери, преминава през долната и после продължава пътя си по каньона под нея. Чудните мостове са обявени за природна забележителност през 1961 г.

ЯГОДИНСКА ПЕЩЕРА (ИМАМОВА ДУПКА) е благоустроена лабиринтна пещера отстояща на 3 km югозападно от с. Ягодина. Тя е дълга 8501 m, което ѝ отрежда 3-то място сред най-големите български пещери. Същевременно тя е и най-дългата пещера в Родопите. Пещерата представлява сложна плетеница от галерии и зали, които са разположени на 5 различни нива и образуват своеобразен лабиринт. Естественият ѝ вход се намира на десния бряг на Буйновската река и е на 30 m над речното легло. Той въвежда в Преддверието-място, познато на човека още от прастаро време. От него, чрез спускане в 27-метрова пропаст, се попада в долните по-ниски части на пещерата. Изследователите са я разделили на 3 части - наречени Южен лабиринт, Югозападен лабиринт и Северен участък. Всяка от тях носи различна красота и многообразие. През 1982 година пещерата е благоустроена. Тогава към галериите в Северния участък и Югозападния лабиринт са прокопани тунели, а между тях е прокарана туристическа пътека. През входния тунел се попада в Северния участък. Тук се намират няколко интересни зали Срутищната, Орбиталната, Новогодишната и Висящият сталактон. С най-големи размери е "Срутищната", която е дълга 33, широка 25 и висока 11 m. Тази част на пещерата се отличава от другите с неповторимата си пещерна украса. Погледите са привлечени от стотиците различни по форма, големина и цвят образувания окичили свода и стените на галерията - сталактити, сталагмити, повлеци, драперии. Орбиталната зала смайва с най-големия сталагмит в пещерата, наречен от изследователите "Пещерния вулкан". Той е висок 2 m и има диаметър 1.20 m. Освен него тук с часове можем да се възхищаваме на множеството красиви подземни езерца. Югозападния и Южния лабиринт изглеждат различно. Там природата е създала друг вид пещерни форми. Реката, която е образувала пещерата е издълбала по стените и сводовете на галериите странни вдлъбнатини и ниши и остри като ножове скални козирки и ръбове.

Пещерата крие още много тайни и хубости, които трудно могат да се опишат - те просто трябва да се видят.

ПЕЩЕРНИ РЕКОРДИ

Най- дългата пещера в България е Духлата южният склон на Витоша - дължината ѝ е 18 км.

Най-дълбоката пещера у нас е Райчова дупка в Троянската планина - нейната дълбочина е 387 m.

Най-високо разположената пещера в България се намира на 2 823 m надморска височина в Пирин планина.

Най-голямата пещерна зала принадлежи на Деветашката пещера. Дължината ѝ е 360 m , максималната широчина 100 m, а височината ѝ е 58 m. Тя има площ, колкото три средно големи футболни игрища.

Най-сложния лабиринт от галерии се намира в пещерата Духлата.

Най - дългата водна пещера е Бонинската при с.Крушуна - дължината на галериите ѝ е 4782 m.

Най-големия подземен водопад е висок 51 m и се намира на входа на пропастта Дяволското гърло.

Най-дългото подземно езеро е 800 m и се намира в Бонинската пещера край с. Крушуна, Ловешко.

Най-дългия преминал от водолази сифон е 240 m. Той свързва пещерата Понора и извора Жабокрек край с.Чирен, Врачанско.

Най-голямата дълбочина, до която са достигнали пещерняци водолази е 51 m в извора Глава панега край с.Златна Панега, Ловешко.

Най-големия сталагмит у нас се намира в пещерата Магура той има височина 11 m диаметър 6 m.

Първите известни писмени данни за пещери в България се съдържат в житието на Свети Иван Рилски от 12 век.

Пещерният вход с най-голяма височина 51 m. принадлежи на проходната пещера Ер Кюприя (Скалните мостове), в Родопите.

Най-високата пещерна зала е 58 m и се намира в Деветашката пещера край с.Деветаки.

Най-дългата пещера образувана в мраморни скали е Ягодинската пещера в Родопите.

С дължината си от 107 m Тюленовата пещера край с.Тюленово е най-дългата Черноморска пещера

Най-дългия пещера скален мост в България е 262- метровата пещера Проходна край с.Карлуково.

РЕЧНИК НА НЕПОЗНАТИТЕ ДУМИ

Варовик - водоразтворима скала изградена основно от минерала калцит (калциев карбонат)

Денивелация - разликата между надморската височина на входа и най-ниската или най високата точка с пещерата.

Доломит - водоразтворима скала изградена основно от минерала доломит (магнезиев карбонат)

Драперии - образувания по свода и стените на пещерата наподобяващи диплите на перде.

Калцит - (от гръцки kalkos-вар) калциев карбонат (CaCO_3)- минерал с обикновено безцветни,прозрачни или бели кристали.

Кристал - (от гръцки kristallos-застиващ от студа) еднородни твърди тела с плоски стени, които се самоизграждат.

Мрамор - преобразена варовикова скала изградена основно от минерала калцит.

Минерали (от гр.minera- руда)-природни тела с определен химичен състав и физични свойства. образувани в резултат на процеси протичащи в недрата на земята или на повърхността ѝ.

Пещерни бисери - калцитни образувания с кълбовидни или неправилна форма.

Прилепно гуано- прилепна тор (изпражнения)

Проходна пещера - пещера, в която може да се влезе през един и излезе през друг вход.

Разтваряне - сложен физикохимичен процес, при който твърдите вещества се разтварят в течности.

Сармат - век от геоложката история на земята от преди около 25 милиона години.

Синтър (от фр. sintre - варовит) преотложен калциев карбонат. От тук всички пещерни форми образувани в следствие вторично преотлагане се наричат синтрови.

Скали - съвкупност (множество) от минерални зърна на различни или един минерал.

Сифон - пещерна галерия изцяло запълнена с вода.

Сталагмит - образувания висящи от тавана на пещерата. Според формата и строежа си биват различни видове.

Сталактит- различни видове образувания стърчащи от пода на пещерата.

Сталактон - колона образувана от свързването на сталактит и сталагмит

Триас- период от геоложката история на земята от преди 235 милиона години

Юра - период от геоложката история на земята от преди 185 милиона години

Креда - период от геоложката история на земята от преди 132 милиона години